

Національний університет цивільного захисту України
ІНІ управління та безпеки населення
Кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін

ВІСНИК гуманітарного наукового товариства:

НАУКОВІ ПРАЦІ

ВИПУСК 25

25 квітня 2025 року

Міністерство освіти і науки України
Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Національний університет цивільного захисту України
Пожежна Академія м. Варшава
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
ДВНЗ «Київський-механіко-технологічний фаховий коледж»
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
КЗВО «Рівненська медична академія»
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
Комунальний заклад освіти «Науковий медичний ліцей «Дніпро»
Комунальний заклад Тростянецької міської ради
«Музейно-виставковий центр «Тростянецький»
Конгрес літераторів України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Національний транспортний університет
Національний університет «Одеська політехніка»
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
Уманський національний університету садівництва
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Харківський національний університет внутрішніх справ
Херсонська державна морська академія
Черкаська медична академія
Черкаський фаховий коледж харчових технологій та бізнесу
Черкаська міська рада
Черкаська обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Черкаська обласна профспілка працівників соціальної сфери України
Черкаське регіональне відділення Соціологічної асоціації України

**ВІСНИК ГУМАНІТАРНОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА:
НАУКОВІ ПРАЦІ.
ВИПУСК 25**

м. Черкаси

УДК 009

Рецензенти:

Лазуренко В. М. – заслужений працівник освіти України, доктор історичних наук, професор (*Черкаський державний технологічний університет*);

Мосов С. П. – заслужений діяч науки і техніки України, доктор військових наук, професор (*Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту*).

Головний редактор:

Чубіна Т. Д. – доктор історичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України.

Відповідальний редактор:

Кришталь А. О. – кандидат педагогічних наук, доцент.

Вісник гуманітарного наукового товариства: наукові праці.
Випуск 25. Черкаси: Видавництво «306», 2025. 486 с.

Збірник наукових праць «Вісник гуманітарного наукового товариства» є науковим періодичним виданням, що покликане зайняти належне місце в українському і міжнародному інформаційному й культурному просторі у сучасних умовах розвитку людства. Видання вбачає свою місію в об'єктивному інформуванні наукової спільноти про результати досліджень у таких сферах, як філософія, історія України, історія пожежно-рятувальної служби, психологія, педагогіка, культурологія, соціальні комунікації, державне управління, а також містить матеріали, що висвітлюють проблемні питання нашого сьогодення – російсько-українську війну (2014–2025 рр.).

Вісник розрахований на науковців, викладачів закладів вищої освіти, докторантів, аспірантів, курсантів, студентів; усіх, хто цікавиться гуманітарними науками.

*Рекомендовано до друку Вченою радою ННІ управління та безпеки населення Національного університету цивільного захисту України
(протокол № 3 від 20.03.2025 р.)*

*Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі
комісією з питань роботи із службовою інформацією в
Національному університеті цивільного захисту України
(протокол № 2 від 15.04.2025 р.)*

© НУЦЗ України, 2025

Суспільне і наукове значення цього процесу важко переоцінити, адже саме в ході його реалізації відбувається формування основних характеристик усіх видів державного фонду пам'яток, у тому числі історичних. Нехтування науковими підходами у цій галузі може призвести до серйозних недоліків у постановці пам'яткоохоронної справи, втрати значної частини духовних надбань попередніх поколінь або ж, навпаки, взяття під охорону держави і відповідно – фінансування робіт зі збереження об'єктів, що не мають пам'яткової якості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» / Кот С. І. (відповідальний редактор), Денисенко Г.Г., Івакін Г. Ю., Катаргіна Т. І., Ковпаненко Н. Г., Скрипник П. І., Тимофієнко В. І., Титова О. М., Федорова Л. Д. – К.: Інститут історії України, 2015. – 486 с.
2. Стельмах С. П. Історична наука // Енциклопедія історії України. – Т. 3: Е–Й. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 562.
3. Історичне джерелознавство: Підручник / Я. С. Калакура, І.Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – К.: Либідь, 2002. – С. 165–220.
4. Тарутінова І. Пам'ятки Києва в цифрах // Культурна спадщина Києва: дослідження та охорона історичного середовища. – К.: Вид-во «АртЕх», 2003. – С. 5–6.
5. Пам'ятні знаки: альбом. – К., 1971. – С. 5.
6. Історико-культурні заповідники. Довідкове видання / Автори-упорядники: Зливкова О. О., Градун Е. Ю., Звіряка А. І., Єрзіна І.В. – К.: Фенікс, 2007. – С. 64–65.
7. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/page2>.
8. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні: пам'ятка / М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка; уклад. О. О. Скаченко, наук. ред. Ю. М. Ключко. – К.: Вид. центр КНУКіМ, 2014. – С. 13–30.

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА І ВИКЛИКИ ПЕРЕХІДНОЇ ДОБИ

*Вікторія ГРОН, кандидат історичних наук
Національний університет цивільного захисту України*

Ключовою проблемою багатьох світоглядних дискурсів є апріорне прийняття власного існування за безумовну точку відліку: «Історія починається з нас!». У цьому зв'язку сучасні освітні

можливості нерідко розглядаються як одне з природних прав людини, в кращому випадку – як неминучий наслідок інтелектуального розвитку людства: «Невже могло бути інакше!». Міцні знання випускників середніх і вищих навчальних закладів постають в уявленні наших сучасників, інфікованих модерном, безперервною цінністю, універсальною метою, на реалізацію якої завжди спрямовувалися, спрямовуються й будуть спрямовуватися основні зусилля школи, суспільства і держави.

Натомість принцип історизму переконує нас у протилежному: будь-яке суспільне явище має свій початок, за яким слідує розвиток і піднесення, а далі – розпад або трансформація. Й освітня галузь тут не виключення. Точніше так: прагнення пізнавати дійсність було й залишається невідчужуваною ознакою людського єства. Однак освіта і наука, у тому вигляді, в якому ми звикли сприймати їх сьогодні, зародилися в конкретних часово-просторових умовах. Відповідно, деякі процеси, що з точки зору сьогодення можуть здаватися відхиленням від норми, насправді є об'єктивно зумовленим наслідком еволюції соціуму.

Таким чином, для всебічного осмислення сутності актуальних перетворень у царині освіти і науки, необхідно здійснити детальний аналіз витоків феномену, відомого під терміном «масова освіта» або «масова школа». Для реалізації вказаної мети слід дати відповіді на такі запитання:

1) Що таке освіта? У чому полягає принципова різниця між освіченою і неосвіченою людиною?

2) Коли, де і чому з'явилася потреба посадити кожного жителя країни за шкільну парту?

3) Які суспільні функції виконує масова школа? Як виглядає ієрархія цих функцій?

Почнемо з того, що не в такому вже й далекому минулому жителі нашої країни не за таким вже й великим виключенням були глибоко неосвіченими людьми. Цей факт, проте, зовсім не означає, що наші пращури принципово поступалися нащадкам в умінні засвоювати, аналізувати й використовувати інформацію. На думку деяких дослідників, розумові навантаження, які щоденно витримував селянин-фермер, плануючи роботу свого господарства, цілком зіставні з інтелектуальними зусиллями топ-менеджерів великих компаній. Різниця лише в тому, що архаїчний селянин не вмів писати й читати. Та і не мав такої потреби: доіндустріальна епоха характеризувалася наявністю відносно ізольованих спільнот, в яких для передачі необхідних знань цілком вистачало усної традиції. Як стверджує британський історик Ернст Гелнер, сільський культурний код не передбачав відокремленої функції управління й навчання. Управління

здійснювалося через підпорядкування не персоніфікованій силі звичаєвих норм (неписаних правил), навчання – через безпосередній трансфер необхідних патернів поведінки в процесі трудової діяльності [1].

Отже, відповідь на перше питань звучить так: освічена людина відрізняється від неосвіченої здатністю сприймати й передавати інформацію через текст, іншими словами, вмінням читати і писати. Щодо відповіді на друге питання, то її слід шукати в точці переходу низки європейських спільнот в індустріальну фазу. Процес супроводжувався масовою внутрішньою міграцією населення з сільської місцевості у місто, руйнуванням вертикальної та горизонтальної ізоляції, притаманної феодальному ладу і, нарешті, появою нового історичного суб'єкта під загальною назвою «народні маси».

Маси – сукупність атомізованих індивідів, поведінка яких не регулюється родоплемінними й становими обмеженнями та позаекономічним примусом. Для керування масами потрібен зовсім інший спосіб управління населенням певної території у порівнянні з тим, що застосовувався в традиційному суспільстві. Згаданий щойно Е. Гелнер пропонує термін «соціальний підкуп», під яким розуміє систему соціальних гарантій за відмову від «соціальної агресії» [1]. При певному допуску у трактуванні мова може йти про запровадження принципів демократії як основи взаємодії влади й народу в структурі національної держави.

Звичайно трансляція нових ідей і правил на маси непідготовлених реципієнтів без належної технічної підтримки не можлива. У XVI – XVII ст. роль цієї технічної підтримки блискуче виконав друкарський верстат. Так американський політолог Роман Шпорлюк підкреслює, що європейці почали сприймати себе членами національних спільнот під впливом протестантської Реформації, розвитку друкарської культури та пов'язаних з обома явищами глибоких релігійних, психологічних, інтелектуальних і політичних трансформацій [2, 176].

Нарешті зовсім відверто висловився з цього приводу американський психолог, журналіст і письменник Едвард Луї Бернейс, якого вважають «батьком зв'язків з громад кістю (PR)». На думку Е. Бернейса, основним наслідком запровадження загальної грамотності стало засвоєння масами стандартного набору штампів. В результаті, «коли мільйони піддаються дії однакових подразників, їхня реакція на ці подразники буде також ідентичною» [3, 20].

Отже, найперша функція школи – виховання громадянина, особи, що житиме в певному суспільстві за певними правилами. У

початковому варіанті реалізація вказаної функції здійснювалася через моделювання навичок роботи з текстами.

Друга важлива функція школи – формування міцних знань як фундаменту майбутньої професійної діяльності – закріпилася на тлі критичної залежності виробництва суспільного продукту від наявності підготовлених робітничих мас, іншими словами, на стадії індустріального капіталізму. У цей час школа почала відігравати роль базового соціального ліфта.

Що доводиться спостерігати зараз, в умовах переходу в постіндустріальну фазу? Метаморфоза основних функцій феномена попередньої доби відбувається у порядку, зворотному до їхньої появи:

1) На тлі повсюдного зниження соціальної мобільності (стосується не лише України) втрачається значення школи як соціального ліфта.

2) Після нафтової кризи 1973 р. кожен наступний економічний колапс супроводжується заміною кваліфікованих робочих місць технічними засобами. Натомість потреби бізнесу в некваліфікованій праці зростають [4].

3) Розширення доступу до інформації в аудіо та відео форматі нівелює значення читання як з точки зору навчання так і з точки зору конструювання поведінкових шаблонів.

Насамкінець маємо зазначити, що вказані висновки не є аксіомами. Кожен з них може бути обґрунтований або спростований в ході окремого дослідження або відкритої наукової дискусії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гелнер Е. Нація та Націоналізм. Націоналізм. К.: Таксон, 2003. – 300 с. URL: <http://litopys.org.ua/gellner/gel.htm> [in Ukrainian]
2. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм Карла Маркса проти Фрідріха Ліста. К.: Основи, 1998. – 470 с. URL: <http://litopys.org.ua/sporl/sz.htm> [in Ukrainian]
3. Bernays E. Propaganda. New-York: Liveright Publishing Corporation, 1936. – 166 p. URL: [https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b21229&seq=5](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b21229&seq=5) [in English]
4. Форд М. Пришестя роботів. Техніка і загроза майбутнього безробіття. К.: «Наш формат», 2016, – 400с. [in Ukrainian]

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

Олена БАЦІНКО.....	214	Ольга СТОЛЯРЕНКО.....	267
Олена БОКШИЦ.....	12,347	Ольга СТУКАЛІНА.....	273
Христина БОРИНЕЦЬ.....	307	Юлія СТУКАНОВА.....	82
Ірина ВЛАСЕНКО.....	387	Олеся СУХАР.....	267
Людмила ВОРОНОВСЬКА.....	313	Ольга ТИЩЕНКО.....	87
Роман ГАНУШКЕВИЧ.....	325	Дмитро УСОВ.....	93,98
Людмила ГОНТАРЕНКО.....	20	Яніна ФЕДОРЕНКО.....	101,281
Леся ГОРЕНКО.....	25	Михайло ХАРЛАМОВ.....	108
Вікторія ГРОН.....	33	Олександр ХОРОШЕВ.....	466
Валентина ДАНЬШОВА.....	162,170	Наталя ЧЕРНЕНКО.....	250
Марія ДМИТРЕНКО.....	117	Олександр ЧЕРНЕНКО.....	287
Володимир ДУДЧЕНКО.....	325	Тетяна ЧУБІНА.....	117
Ольга ДУЛГЕРОВА.....	37,176	Катерина ШАПОВАЛОВА.....	300
Олена ДЯГИЛЕВА.....	331	Тетяна ШЕРШОВА.....	124
Наталія ЄРЕМЕЄВА.....	339	Альона ЮРЖЕНКО.....	331
Артем ЖАДАН.....	281	Любов ЮРЧЕНКО.....	130
Олександр ЗЕМЛЯНСЬКИЙ.....	186	Тетяна ЮРЧУК.....	139
Оксана ІВАЩЕНКО.....	43	Яна ЮСИП.....	151
Ірина КАМЕНСЬКА.....	12,347	Марія ЯКУБОВСЬКА.....	162,170
Ірина КОВАЛЕНКО-ЧУКІНА.....	191	Victoria BUSHKOVA.....	64
Олена КОВАЛЬЧУК.....	353	Anastasiia CHUBINA.....	295
Світлана КОСЯК.....	49	Tetiana CZUBINA.....	472
Анастасія КРАСИЛЬНИКОВА.....	202	Olena GOLUB.....	455
Аліна КРИШТАЛЬ.....	364,370,387	Arsen KONOPLIA.....	197
Тетяна КРИШТАЛЬ.....	186,209	Alina KRYSH TAL.....	380
Іван КРІЦАК.....	56,139,214,392	Svitlana KUPRIKOVA.....	64
Ольга КРІЧКЕР.....	401	Vitalina LIUBYVA.....	197
Наталія ЛЕВКОВЕЦЬ.....	228	Olena POHODINA.....	455
Інна ЛЕВЧЕНКО.....	406		
Світлана ЛИМАНСЬКА.....	82		
Вікторія ЛИСЕНКО.....	98		
Юрій ЛІННІК.....	69		
Інна МАРУШ.....	412		
Марія МАЦІЄВСЬКА.....	353		
Ігор МЕДВЕДЄВ.....	235		
Юлія МИХАЙЛИЧЕНКО.....	418		
Олеся МІНЕНКО.....	424		
Тетяна МОІСЕЄВА.....	202,259		
Юлія НЕНЬКО.....	431		
Наталія ОПАР.....	245		
Вадим ПЕРЕПЕЛИЦЯ.....	74		
Наталія ПЕРЕХОДЬКО.....	69		
Уляна ПІРІГ.....	440		
Анна ПОГОРІЛА.....	447		
Валентина ПОДЛЕСНА.....	78		
Тетяна ПОЧИНОК.....	462		
Софія ПРОКОПЧУК.....	250		
Ліна РУДНІЦЬКА.....	259		
Валерій СВИРИДА.....	331		